

Kvinner som velger ikke å få barn – hvorfor så problematisk?

Denne undersøkelsen setter søkelys på hvilke erfaringer den lille gruppen av barnfrie (frivillig barnløse) har med sin barnfrihet.

Hovedmaterialet er kvalitative dybdeintervjuer med informantene i årene 1999–2000. Informantutvalget er lite og således ikke statistisk representativt. Mitt mål har snarere vært å belyse noen problemstillinger og vise til ulike måter å erfare et liv uten barn på. I teksten er informantene anonymisert i den forstand at de har fiktive navn. Informantene lever eller har levd i heteroseksuelle forhold og befant seg ved intervjudispunktet i kategoriene flergangsgift, flergangsskilt, ugift og samboer. De har alle høyere utdanning og er bosatt i storbyer i Sør-Norge.

Informantene lever etter egne utsagn godt med sin barnfrihet. Problemene oppstår i møtet med omverdenen (familie, venner, kolleger, bekjente) som ikke aksepterer deres livsvalg.

Med dagens reproduksjonsteknologi er kvinners situasjon blitt forbedret for dem som ønsker barn og som trenger assistanse til det. Men de kvinner som ikke ønsker egenfødte barn, opplever at deres valg kritiseres og ikke tas alvorlig av omgivelsene.

Fra TV-skjermen lyser hun mot meg, 35-åringen med det viltre håret, de levende øynene, den hvite T-skjorten, sittende på den hvite stolen, mot den hvite veggen. I TV-programmet *Kvinner... det er mødre*, det, som ble sendt vinteren 1999, reflekterer hun over sin frivillig barnløse, eller barnfrie, tilværelse: «Unger har jo så jævlig dårlig smak, ikke sant. De liker jo Labbetuss og de liker ... hva annet er det de liker? Sanne håpløse, hårreisende TV-produksjoner, som man aldri kunne falle inn ... å bruke noen som helst tid på ... som *de* elsker. Og den estetikken de har på leker, og hva de synes er tøft og fint og sånt, det er jo bare så harry, ikke sant. Man har jo ikke lyst til å være i den der verden i det hele tatt».

Den barnfrie kvinnen kommer med en heftig uttalelse på TV, en uttalelse som muligens er presset frem av intervjueren, hvis stemme vi aldri hører. Uttalelsen fikk sikkert mange til å reagere: Er det slik de resonnerer, de barnfrie? I artikkelen stiller jeg føl-

Tove Ingebjørg Fjell

tove.fjell@ikk.uib.no

Institutt for kulturstudier og kunsthistorie

Seksjon for kulturvitenskap

Universitetet i Bergen

Sydnesplass 12–13

5007 Bergen

Fjell TI.

**Voluntarily childless women:
Wherein lies the problem?**

Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 76–8.

Background. Most present-day Norwegian women choose to have children. This article explores the experience of the small group of voluntarily childless, or childfree, women.

Material and methods. This study is substantially based upon a small number of indepth interviews conducted in 1999 and 2000. The findings are not statistically significant; the objective is to highlight some themes and demonstrate different ways of experiencing and explaining a life without children. All respondents either lived or had lived in heterosexual relationships; at the time of the interviews their marital status were single, divorced, remarried, or living with a partner without being married. All were well-educated city-dwellers.

Results. According to their own accounts, the women lived happily without children, though problems arose in their meeting with others (family, friends, colleagues) who did not accept their choice of life-style.

Interpretation. Modern reproductive medicine has improved the predicament of women who want children but need assistance in order to give birth. On the other hand, women who do not want children find that their choice is criticised and that people around them fail to take it seriously.

Basert på artikkelen *Barnfrie kvinner – til besvær eller til begjær?* (16)

☞ Se også side 17

gende spørsmål: Hvordan mener de barnfrie at de blir oppfattet av sine omgivelser? Oppfattes barnfrihet som tabubelagt og i tilfelle hvorfor?

Metode og utvalg

Jeg har gjort kvalitative dybdeintervjuer med en liten gruppe barnfrie kvinner i årene 1999–2000. Informantene er kontaktet etter at de har stått frem i mediene med sin barnfrihet og har så henvist meg videre til bekjente som også er barnfrie. Informantutvalget er lite og således ikke statistisk representativt. Mitt mål har snarere vært å belyse noen problemstillinger og vise til ulike

måter å erfare et liv uten barn på. Informantene har fått tilsendt intervjuutskriftene til gjennomlesing og godkjenning, og har undertegnet informert samtykke. I teksten er informantene anonymisert i den forstand at de har fiktive navn. Informantene lever eller har levd i heteroseksuelle forhold og befant seg ved intervjudispunktet i kategoriene flergangsgift, flergangsskilt, ugift og samboer. De har alle høyere utdanning og er bosatt i storbyer i Sør-Norge.

Hva er en barnfri kvinne?

I litteratur fra Statistisk sentralbyrå skilles det mellom temporær og permanent barnløshet. En temporær barnløs kvinne er enhver kvinne som er i forkant av sin såkalte fertile periode, mens en permanent barnløs kvinne er en kvinne som gjennomlever hele sin fertile periode uten noen gang å få barn. Man regner at den fertile perioden er over i 50-årsalderen. Mine informanter er fra slutten av 30-årene til nærmere 50-årsalderen og kan således ikke regnes for permanent barnfrie. Med og uten dagens reproduksjonsteknologi ville det være mulig for denne gruppen i en gitt situasjon under et gitt lovverk å få barn i ytterligere 10–20 år til.

Det finnes ulike termer for å betegne en person som ikke har født barn og som frivillig lever et liv uten barn. I den engelskspråklige litteraturen finner vi «unmothered» (1), en betegnelse som ifølge Jean E. Veevers (2) ikke er god, fordi den også kan omfatte morløse. Demografer bruker «zero parity» (2), mens legers betegnelse er «nullipara» (3). Betegnelsen «barnløs» og «non-mother» (4) impliserer at noe mangler, hvilket ikke er tilfellet for den gruppen jeg setter søkelys på i denne artikkelen. Jeg velger å bruke termen barnfri (5), fordi betegnelsen innehar positive konnotasjoner og impliserer en positiv stillingtagen til det ikke å ha barn.

Da jeg gikk i gang med dette prosjektet, fikk jeg noen kommentarer av en ufrivillig barnløs bekjent. Hun mente at jeg måtte være på vakt overfor de barnfries forklaringer på sin barnfrihet. Hennes syn var at dette dreier seg om kvinner som har forsøkt å få barn, men som har måttet gi det opp, og som omskriver historien i etterkant. Hun peker på noen klare problemer: Vi omskriver alle våre liv for å få biografien til å henge sammen. Minnet er i så måte plastisk. Det som ikke fungerte den gang, kan 15 år senere presenteres som noe helt annet, som noe positivt, som noe man vokste på og ble et bedre

menneke av. Tiden sliper fortellingene, de blir glatte og greie å ha med å gjøre. Når det er nevnt, vil jeg i dette prosjektet ha som utgangspunkt at noen kvinner faktisk *ikke* ønsker barn.

De barnfrie kvinnene utgjør en liten gruppe, og historisk sett er det ikke mulig å skille mellom barnløse og barnfrie kvinner. I et hundreårsperspektiv var det i Norge tidligere færre kvinner som fikk flere barn, mens det i dag er flere kvinner som får færre barn. Denne karakteristikken er meget grov, i og med at fødemønsteret varierer både i tid og sted i denne perioden. I de vestlige industri-landene skjedde en sterk svikt i fødselstallene både i 1930-årene og i 1970-årene, som følge av giftermålsmønstre og forventninger til selvrealisering (6). I dag skjer en vesentlig del av selvrealiseringen nettopp gjennom det å få barn, ofte i tillegg til en karriere. Barn er noe de fleste i dagens samfunn er opptatt av å skaffe seg.

Om det selvfølgelig i det å få barn

Filosofen Nina Karin Monsen mener at de fleste ikke tenker over *hvorfor* de får barn: «Barn er noe som til dels kommer, og noe som de fleste tar som en selvfølge at de skal anskaffe seg. Barn vil man ha. Barn hører med. Hvorfor er de fleste ikke i stand til å si noe om. Det bare er slik, det er naturlig, det er livsbejænde» (7).

I et tidligere prosjekt (8) var et av intervjuemaene hvorfor informantene ønsket seg barn. Min erfaring er som Monsens: Spørsmålet lot seg vanskelig besvare. Svarene var dog ganske like, fra kvinnen som sa: «Jeg ønsker meg barn, fordi det er det kvinner ønsker seg i en viss alder,» til kvinnen som sa: «Jeg ønsker meg barn, fordi det er det *normale* kvinner ønsker seg.» Man snakket mye om biologiske klokke, og forestillingen om at kroppen nærmest *krever* et svangerskap var sterk.

På ulike fora for barnløse og adopsjon på Internett kommuniseres også et liv med barn som det ønskelige og det normale. På introduksjonssiden til Forum for barnløse står å lese: «Å få barn er et grunnleggende instinkt (eller behov!?) for oss mennesker. Uansett hvor man bor i verden, levestandard, boforhold osv. kultur og religion, så er det å få barn noe av det viktigste i livet for mennesker» (9).

Det å få barn blir altså ikke gjort til gjenstand for forhandlinger i særlig stor grad. Forsker i medier og kommunikasjon Wenche Mühleisen påpeker at det i 1970-årene var mulig å reflektere over reproduksjon og valgfrihet. Noen tiår senere finnes sjeldnere en diskusjon *om* man skal ha barn. Dette understrekes av Norges høye fødselstall (10, 11). Om det i dag overhodet er noen diskusjon på dette feltet, går den på *når* man skal ha barn og *hvordan* man bedre kan organisere hverdagen sin med barna, sier Mühleisen (12).

Velger den barnfrie å være barnfri?

I hvilken grad kan man snakke om rasjonelle valg i forbindelse med en barnfri tilværelse? Jean Veevers typologiserer barnfrie i «avvisere» og «utsettere» (2). Avvisere er en gruppe kvinner som for samliv avviser et liv med barn, bestemmelsen er gjort uavhengig av nåværende samliv og arbeidssituasjon, og samlivspartnere er enige i bestemmelsen. Utsettere er en gruppe som foretar gradvise utsettelser av graviditet, samlivspartnere er ikke alltid enige i bestemmelsen, og graviditet ville gjerne blitt akseptert dersom livssituasjonen (partner, arbeid, bosituasjon) var en annen.

Den informanten i mitt materiale som ligger nærmest avvisergruppen er Lise. Lise er forsker, og for henne er karrieren et aktivt valg. Hun understreker at hun begriper at relasjonen mellom en kvinne og hennes barn er unik, og at livets lykkeligste øyeblikk *kan* være relatert til det å få og det å ha barn. Men det tiltrekker henne ikke som helhet. Lise er ingen klar avviser. Hun har ikke bestemt seg én gang for alle at hun ikke vil ha barn. Hun erkjenner at ting kan endre seg, men konstaterer at det frem til nå ikke har gjort det.

Mens Lise er relativt klar på at hun ikke ønsker seg barn, møter Thale omverdenens spørsmål om mulig graviditet på en annen måte. Ofte kan slike spørsmål komme fra egne foreldre. Thales mor hadde noen amerikanske ballkjoler liggende på loftet, dukkekjoler med 20 lag lyseblå tyll med påsydde små paljetter. Moren spurte henne: «Skal jeg spare på kjolene litt til?» Thale svarte: «Ja, gjør det, du!» Og så ble moren beroliget. Men Thale vil ikke være så naiv at hun tror at det er mulig å planlegge livet i detalj. Hun har lært at livet kan snu seg, og hun vil ha døren åpen til mulighetenes verden og eventuelle barn. Samtidig er hun så klar i sitt standpunkt at hun kunne ha konfrontert moren med sin barnfrihet. Men hun vil ikke ta fra moren håpet om barnebarn. Hun er også redd for å såre andre kvinner med sin barnfrihet, fordi hun har erfart at barnfriheten er blitt oppfattet som et angrep på disse andres barn og valg. Hun velger derfor utsettelsesstrategien.

Helen og Gro fremhever det *tilfeldige* i deres barnfrihet. Hadde de truffet «den rette mannen», så hadde de nok fått barn begge to, mener de. Begge har levd i ekteskap, men aldri med en mann i kategorien «far til mitt barn».

Vi ser her ulike måter å forholde seg til det å være barnfri på. Noen av kvinnene har klare meninger om at de ikke ønsker barn, mens andre kan sies å ha utsatt graviditeten. Eksemplet med Thale viser at det er flere grunner til å la det se ut som en utsettelse, for eksempel for å unngå å såre andre som har barn. Utsettelse virker imidlertid å være en riktig betegnelse der kvinnen åpner for at «den rette mannen», hennes romantiske halvdel, skal vekke begjæret etter barn og kjernefamilie.

Andres oppfatninger av barnfrihet

Kvinnen i TV-programmet forteller om omsorgs- og kjærlighetsfølelser som hun har hatt og fremdeles har for en yngre søster, følelser som «bomber deg opp i kroppen». Hun forteller at hun har konfrontert mødre med dette, og da sier de: «OK, da vet du hva det er, det er sånn det er, liksom!» Det virker på meg som om hun ikke helt tror at jeg som TV-seer vil oppfatte henne som et menneske med følelser og evnen til innlevelse. Kan hende har kvinnen på TV-skjermen møtt noen holdninger til sin barnfrihet som gjør at hun artikulerer sin normalitet så tydelig.

De barnfrie kvinnene som jeg har intervjuet, er generelt opptatt av hvordan andre oppfatter dem. Gro fortalte om en episode på byen, der hun på et utested ble sjekket opp av en mann: «Og så sier han: «Her har jeg kvinnen i mitt liv!» Og så er han god og full, da, vet du, og kaster seg over meg. Han står og stormfokuserer meg hele kvelden, og jeg synes jo dette her er veldig underholdende, da. Og til slutt så spør han: «Og har du barn, da?» Jeg hadde riktignok sagt at jeg var [i slutten av 40-årene], og det var også ganske utligelig og ... litt gammalt... (.). «Nei,» sa jeg, «jeg har ikke barn.» Og det hadde ikke venninna mi heller, da. Og så sier han: «Æsj, barnløse kvinner er det ekleste jeg vet!» (*Latter.*) Det syntes jeg var veldig komisk. Så der gikk den potensielle drømmeprinsen.»

Gro mener at hun med sin barnfrihet går inn i kategorien «farlig» eller «skummel». På sin mannsdominerte arbeidsplass må også Lise stå til rette. Hennes nære mannlige kolleger konfronterer henne stadig med hennes manglende barn. De sier at tiden er i ferd med å løpe fra henne, og at hun i løpet av få år ikke vil være tiltrekkende som kvinne. Dette synes hun er en helt ufattelig tankegang. Hun mener at hun i lang tid fremover vil være tiltrekkende, om hun da ikke skulle eldes uventet fort. Men hun vil selvsagt ikke bli ved å være tiltrekkende som mor til deres barn.

Lise legger merke til at hennes mannlige barnfrie kolleger ikke får de samme kommentarer som henne. Spørsmål om alder er altså kjønn, eller stilt ut fra hvilket kjønn man tilhører (13). Men, hevder Lise, med medisinske nyvinninger går vel en kvinnes biologiske klokke like sakte som en manns – teoretisk sett kan hun få barn til hun er 65 år. Selvsagt har Lises kolleger også hørt om de italienske bestemødrene som føder barn ved hjelp av avansert reproduksjonsteknologi. Men kunnskapen om den nye teknologien får aldri fortrinnsrett for forestillingen om at menns fertilitet og seksualitet er tidløs, mens kvinners reproduksjonsevne er koblet til den unge kroppen (13, 14). Lises kolleger er imidlertid mer opptatt av at de tror at hun faktisk ønsker seg barn, og at hun *egentlig* ikke vet hva som er best for henne. De synes at det er unaturlig for henne ikke å få barn og ikke å ønske seg barn. Dette viser at det ikke

bare er tabubelagt å være infertil, det er enda mer tabubelagt å si at man ikke ønsker seg barn.

Den totale frikobling

På TV-skjermen henger bildet av 35-åringen med det viltre håret. Hun ser litt inn i kamera og sier: «Vi er på en måte litt outsiders i familien på grunn av [at vi ikke har barn], og blir kanskje ubevisst skjøvet litt utenfor det gode selskap.» Barnfriheten kan stenge noen sosiale dører. Hva er det problematiske med den voksne kvinne uten barn?

På den ene side går flere gjennom smertefulle behandlinger, venting, håp og skuffelser for å virkeliggjøre moderskapet, som for mange ser ut til å konstituere en viktig del av kvinneligheten. Det kan synes som om det å ha barn definerer kvinnen og det kvinnelige, samtidig som det konstituerer et kjærlighetsforhold til en partner og kanskje også et ikke-erotisk kjærlighetsforhold til et barn. Ufrivillig barnløse vil nok i større grad forbinde fertilitet med den voksne kvinnes identitet (13, 14), og en voksen kvinne uten barn ville kunne oppfattes som en ufullendt kvinne. Dette sier noe om den dominerende status som biologien og de reproduktive funksjonene har i konstruksjonen av kjønn. Men bildet er ikke entydig, for på den annen side finnes det en liten gruppe høyt utdannede, meget taleføre barnfrie kvinner som argumenterer for at moderskapet ikke representerer *det vesentligste element* i forestillingen om det kvinnelige.

Det er imidlertid flere i omgivelsene rundt de barnfrie kvinnene som mener at barnfrihet innebærer en mangel. Dette kan ha sammenheng med at barnfrie kvinner ikke svarer til en kulturell forventning om at kvinner har et iboende intenst ønske om barn.

Anthony Giddens viser hvordan teknologien bidrar til en avmystifisering av reproduksjonen. Han hevder at seksualiteten i dag er desentralisert, det vil si at seksualiteten er frikoblet fra både reproduksjon og fra døden (barseldøden) gjennom prevensjon og assistert befruktning (15). Men det formes stadig nye forbindelser. Giddens nevner at AIDS har formet en ny forbindelse mellom seksualitet og død, og flere andre forskere (13, 14) peker på at det å prøve lenge å bli gravid uten å lykkes, former en svært direkte relasjon mellom seksualitet og reproduksjon. For de barnfrie kvinnene er derimot frikoblingen total. Den skjer ikke bare ved bruk av prevensjon i en avgrenset periode, men ved bruk av prevensjon i «overskuelig fremtid». De barnfrie kvinnene gjør den kroppslige nytelsen og begjæret helt og holdent til sitt eget. Stigmatiseringen som disse opplever både i arbeidslivet og innad i familien, kan tolkes som at barnfriheten fremstår som så provoserende for den heteroseksuelle ordningen og derfor så vanskelig å akseptere for omgivelsene. Med de muligheter som dagens avanserte reproduksjonsteknologi gir, blir det vanskeligere for de ufrivillig barnlø-

se å slå seg til ro med sin barnløshet. Det blir også vanskelig for lesbiske og homofile å tenke seg et liv uten barn. Og det blir vanskeligere for den barnfrie å være åpen om det å ville leve sitt liv uten barn.

Litteratur

1. Albert EM. The unmothered woman. I: Farber SM, Wilson RH, red. The challenge to women. New York: Basic Books, 1966: 34–40.
2. Veevers JE. Childless by choice. Toronto: Butterworths, 1980.
3. Noack T, Østby L. Barnløshet – savn eller ønske? Om ufrivillig og frivillig barnløshet. Artikler fra Statistisk sentralbyrå nr. 140. Oslo: Statistisk sentralbyrå, 1983.
4. Morell CM. Unwomanly conduct. The challenges of intentional childlessness. New York: Routledge, 1994.
5. Cooper P, Cumber B, Hartner R. Decision-making patterns and postdecision adjustment of childfree husbands and wives. Alternative Lifestyles 1978; 1: 71–94.
6. Dyrvik S. Befolkningsopprøret. I: Semmingen I, Monsen NK, Tschudi-Madsen S, Ustvedt Y, red. Norges kulturhistorie. Bd. 8: Underveis – mot nyere tider. Oslo: Aschehoug, 1984: 17–40.
7. Monsen NK. Jomfru, mor eller menneske? Feministisk filosofi. Oslo: Universitetsforlaget, 1984.
8. Fjell TI. Fødselens gjenfødelse. Fra teknologi til natur på fødearenaen. Kristiansand: Høyskoleforlaget, 1998.
9. Doktor online, forum om ufrivillig barnløshet. www.doktoronline.no/section/default/?action=forumframe_groups&TopicList=106&Title=2 (20.5.2001).
10. Sundby J, Lund E. Subfertilitet og barnløshet. Et utvalg av norske kvinner. Tidsskr Nor Lægeforen 1989; 109: 1996–8.
11. Sundby J, Schei B. Infertility and subfertility in Norwegian women aged 40–42. Prevalence and risk factors. Acta Obstet Gynecol Scand 1996; 75: 832–7.
12. Mühleisen W. Silikonpupper, skjønnhetens demokratisering og det naturliges terror. Om feministiske muligheter på nittitallet. Oslo: Spartacus/Tiden, 1996.
13. Tjørnhøi-Thomsen T. Tilblivelseshistorier. Barnløshed, slægtskab og forplantningsteknologi i Danmark. Doktoravhandling. København: Institut for antropologi, Universitetet i København, 1998.
14. Lundin S. Guldägget. Föräldraskap i biomedicinens tid. Lund: Historiska Media, 1997.
15. Giddens A. Intimitetens forandring. Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund. København: Hans Reitzels Forlag, 1994.
16. Fjell TI. Barnfrie kvinner – til besvær eller til begjær? Dagens barnfrie kvinner og omgivelsenes oppfatninger av dem. I: Rogan B, Alver BG, red. Norden og Europa. Fagtradisjoner i nordisk etnologi og folkloristikk. Oslo: Novus forlag, 2000: 205–10.

○